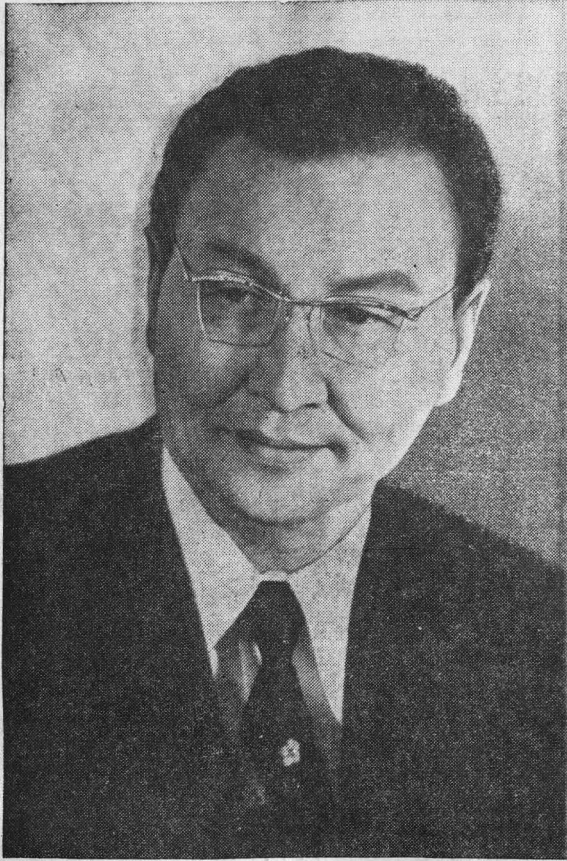

БАЛАБЕК
ҚЫДЫРБЕКҰЛЫ

МЫСЫҚ
ТҮТҚЫНЫ

БАЛҒАБЕК
ҚЫДЫРБЕКҰЛЫ

МЫСЫҚ ТҰТҚЫНЫ

* СЫҚАҚ
ӘНГІМЕЛЕР

* ФЕЛЬЕТОНДАР

* ӨЗІЛ-
ОСПАҚТАР

* ӘНГІМЕЛЕР

«ЖАЗУШЫ» БАСПАСЫ,
Алматы — 1979

Қаз 2
Қ 79

Қыдырбекұлы Балғабек

Қ 79 Мысық тұтқыны. Сықақ әңгімелер, фельетондар, әзіл-оспақ, әңгімелер. Алматы. «Жазушы», 1979. 444 бет.

Журналист, жазушы Балғабек Қыдырбекұлының «Мысық тұтқыны» атты жинағына әр жылдары жазылған шығармалары еніп отыр.

Қаз 2

© «Жазушы»— 1979

К $\frac{70303-72}{402(07)79}$ 217—79 4702023020

БАУЫРЫМНЫҢ БАС ТЕРІСІ

Көптен көрмеген ауылыма сағынып жеттім. Қолхоз іріленгелі бері мұнда келе алмай жүргенмін. Арасы тай шаптырым екі ауыл бұрын екі коллективтік шаруашылық болып, қысқа жіптері байлауға келсе де, күрмеуге келмей, былай тартса арба сынып, былай тартса өгіз өліп дегендей болып жататын. Осы ауылдың бірінен мен оқуға аттанып едім. Енді міне, екі ауыл бірігіп бір үлкен колхоз болған. Мына бір төбесі қызыл қанылтырлы еңселі үлкен үй бұрын жоқ еді, әлгі колхоз председателі Айтбай салғызып алды деп менің туысқандарым шағым айтып есігімді тындырмайтын. Жұрттың көзіне сүйелдей батқан, арыз қоздырушы құрылыс шамасы осы болды. Оған жалғас мына бір қыштан тұрғызылған ғимарат ауылдық совет председателі Көбектікі болса керек.

Қысқасын айтқанда, бәрін де біліп келе жатырмын. Келмесем бұл ауылға өзім келген жоқпын, ал менің көзім бұл ауылды талай сыртынан шолған. Қай шұңқырдан үй салғызуға Айтбай қанша қап топырақ қазып алғанын, оған дөңгелек күпшегінің ұнғысы желініп кеткен елуінші жылдар ішіндегі колхоздың шикылдақ өгіз арбасының қай жолмен қанша рет барғанын естіп, талай көз алдыма елестеттім. Ал менің миым да бұл ауылда талай болып қайтты. Кімнің үйінде қандай өзгеріс бар, қайсысы баласын қай күні сүндеттеткені, қай шеше қызын қай күні әкесінен жасырып, түн жамылтып күйеуге қашырып жібергені, олардың арасына кімнің жеңгетай болғаны, қашқан қыздан кімнің көйлек кигені, «өлі-тірісін» қай күні, қалай, кімдердің әкелгені, құдалыққа құйрық-бауыр асаса келгендерді тұнжырап, әлде қуана қарсы алғаны бәрі маған белгілі. Өсек-аянды жақсы тындағыш менің журналистік құлағымның жайын жақсы білгендіктен ауыл адамдары маған Көпенбайдың есігі-

нің алдында жатқан жұдырықтай тасты Шөпенбайдың алдарына. Тоғатайдың тентегі қалай лақтырып түсіргеніне дейін тегіс жеткізеді. Қысқасы, бұл ауылдағы Салақбайдың салпаң құлақ қара лағының тұяғының айырмасы қалай, қай күні құрттап кеткеніне дейін білемін. Көріп отырсыздар, алпыс-жетпіс километр жерде, Алматыда жатсам да, бұл ауылдағы болған оқиғаны қолмен қойғандай, жіпке тізіп отырамын. Бірақ «жіпке тізіп» дегенде, сіздер «пәлені жіпке тізіп» дегенмен шатастыра көрмеңіздер. Пәлені тілегеннің басына берсін. Ондайдан аманмын. Тек кейде әлгі Теке рулы аулымызды Қошқарлар жайлап алғанына іштей (ішегімнің қырындысы кетпеген бе, қайдам) кіжініп-кіжініп алатыным да бар.

Қошқар демекші, менің ауылым Теке деген атаның ұрпағы. Екінші ауыл — Қошқарлар да маған туысқан. Бірақ Теке Қошқардан гөрі маған жақынырақ. Бірақ сіздер ешкінің етінен гөрі қойдың еті дәмді деген мағнада ұғып жүрмеңіздер, бұл айтқандарым тек туысқандық тұрғыда. Сондықтан ба, кейде Текенің біреуі Қошқардан таяқ жеп қалса, «қырда бұғының мүйізі сынса, ойда өгіздің мүйізі сырқырайды» дегендей Қошқарға деген ашуым арта түседі, ашуым келіп, қаным қайнап басыма шыға келеді. Байқап отырған шығарсыздар, «тасқа желіндеп мұзға бұзаулаған» бибауырмал қазағың мен емес. Мені әлі ешбір туысқаным «тауда жүріп таста өскен жер қадірін білмейді, ағайыннан басқа өскен ел қадірін білмейді» деген мәтелді қолданып, айыптап көрген жоқ.

Сонымен әлгі ауылыма келіп қалдым. Теке ауылы Қошқар ауылынан әрі көбірек, әрі тұрған жері кең, суы мол шаруаға қолайлы болғандықтан колхоз орталығы осында орнаған. Оның есесіне ауыл активтері тегіс Қошқарлардан іріктеліпті. Алматыда жүргенде бұған да күйініп қоятынмын: «Өз ет, өз бауыры бұл Қошқарлар Текелерді неге шеттетеді екен? Әлде Текелер мүйізді келіп, қой мінезді момын Қошқарларды қоңаштай бере ме екен?» Бірақ маған жеткен сыбыс-дыбысқа қарағанда керісінше Қошқарлар келісімді орындарды тегіс алып, Теке бауырларына күн көрсетпейтін сияқты еді.

Ауылда ет жақыным болмағандықтан ешкімнің үйіне тіке түспей екі жағын да (Қошқарларды да, Текелерді де) өкпелетпейін деп тура кеңсеге келдім. Қазір тұрмыс жақсы, арасына келген ағайынды кез келген үй қой сойып, қол қусырып қарсы ала алады. Сондықтан кеңседе бірінші кездескен туысқанның үйіне түспек болдым.

Колхоз кеңсесі бұрынғы үш бөлмеден тұратын қоржын үй емес. Іргетасын цементтен құйып бір метрдей көтеріп салған әлденеше бөлме. Тек осының өзінен-ақ ауылымның экономикалық жағынан қаншалықты өсіп кеткенін шамалаймын. Құз болып, жиын-терін аяқталып, жұмыс сиреп қалғандықтан болса да, колхоз председателі Айтбай да, ауылдық совет председателі Көбек те, мен келді дегенді есітіп жан-жақтан шапқылап жетті. Ішімде Қошқарлар жағының теке тіресі тұрса да білдірмей, қойдай қосылып, қозыша жамырасып жаттық. Сөз арасында бір-екі қыңыр-қыңыр сұрақтар да беріп үлгірдім. «Арызқойлық неден туады» деп те қалдым. Ондағы ескертпегім егер бастықтар әділ болса, арыз болмас еді ғой дегенді ұқтырғым келіп еді.

Арызқой дегеннен еске түседі, осыны Тұмантай да айтып қалып еді. «Ауылың арызқой» деген сөз оған да батса керек. Бірақ оның сөзінше Текелер тентек. Мен іштей оны туысқандарын жақтап отыр деймін. Алматыда ауылдан жырақтау жүргендіктен бе, әлде бөлісе алмай жатқан ат үстіндегі қызмет болмағандықтан ба, Тұмантай екеуміз татумыз. Әдебиет төңірегінде бір ауылдан шыққан екеуміз-ақ екенбіз. Сондықтан да қалада оқта-санда ұшыраса қалғанда ағалы-інілі болып шұрқыраса кететінбіз. Мүмкін ол менің не Теке, не Қошқар болмай, әншейін жай тұқымнан шыға салғанымнан ба екен? Егер мен де Қошқар мен Текенің бірі болсам, Тұмантай екеуміз басымыз бір қазан түгіл, бір қалаға сыймай сүзісіп жүрер ме едік. «Сыймай жүрген жоқпыз, сыйыса алмай жүрген жоқпыз ба!» деп Ғабит Мүсрепов айтқандай, сыйысу деген де осы бір ауылдың адамдарына келелі мәселенің бірі болып отырған жоқ па екен?

Айтбай — Қошқар, мен — Көбек. Қошқар екеуі менің сөзімді қалт жібермей қағып алып, жауап беріп отыр. Сағынып көріскен туысқандарым, байқаймын, мен қырын келіп отырған соң шайға шақыруға да батпайды.

— Бас зоотехниктерін кім?

— Өзіңмен бірге оқыған Төлеуқұл емес пе?—Ол Теке жағынан болған соң үндемедім. Бірақ бір Текенің мүйізі көп Қошқардың ішін жармас деген ғой бұлар деп топшыладым.

— Бас агроном ше?

— Жасұлан ғой, бір партада отырып едіңдер ғой. Тағы бір Текенің аты аталды. Бұл да кездейсоқ қойыла

салған болар. Дегенмен ішім жылып қалды. Ішінде бүкпесі бар адамды қойсаңызшы!

— Бас бухгалтерлерің кім?

— Көмекбай.

— Ол да Теке емес пе?!— дедім. Бағанадан бері ішімнен санап отырған пәленің бәрі сыртқа абайсызда еріксіз шығып кетіп.

— Теке болмақ түгіл бұқа болса да, жұмысты жақсы істесе бәрібір емес пе?!— деп Айтбай қатты күліп жіберді. Шамасы менің неге кенедей қадалғанымды о баста-ақ аңғарып, ауылдан өсектің маған қаптап жетіп жатқанын біліп отырса керек.

Нақ осы бір кезде Айтбай, Қөбек — үшеуіміздің жараса қалған күлкімізді бұзайын дегендей сырттан «аттандаған» дауыс естілді.

— Аттан, аттан! Мына Қошқарларың қырып барады. Ойбай, өлтірді...

Шынында қазақ «аттаныңнан ойбайым тыныш» деп бекер айтпаған-ау. «Ойбай» болса әншейін көп төбелестің бірі ме дей салар едік, «аттандаған» пәле жау келіп қалды, аттарыңа міне шабындар деп тұрған жоқ па? Қап, жаңа жарасқан әңгіменің шырқын бұзған қай мандымағыр жау екен?!

Соның арасынша өгіздей өкіріп, сақалы белуарына түскен, үсті-басы қып-қызыл қан бір шал кеңсеге кіріп келді. Қазір қызыл қанға боялған бастағы шаш та, ұзын текесақал да төбелестен бұрын аппақ қудай екені қанды бастың әр жерінен көрінеді. Шал болса да күш-қайраты мол адам екені тіп-тік қапсағай денесінен білініп-ақ тұр. Анықтанқырап, бажайлап қарап бұл кісінің Жалабай деген осы ауылдағы бұрын белсенді болған ағаларымыздың бірі екенін тани кеттім.

— Ойбай, аттан! Мына Қошқарлар тұқымымызды құртатын болды. Ойбай, өлдім-ау, өлдім-ау!

Үрейлі дауыстан, қан жуып тұрған адамнан бәріміз де үрпиісіп қалдық. Шал күзге лайықтап киген қабылмалы шолақ фуфайкесінің сыртынан белдік буынып алыпты. Онда бір кішкентай балта жүзі жалтырап қыстырулы жүр. Төбелес әбігерімен бөркінің қайда қалғанын аңғармаса керек. Оның артынан кірген жастау жігіт «ойбай өлтірді, өлтірді» деп айғайға аттан қосады, бірақ арғы жағында ешбір зіл жоқ сияқты. Бұл екі Текенің кіргені екі Қошқар бастықтың еңсесін түсіріп, қатты абыржытты. Бұған шынында да абыржымауға

болмайтын еді. Сәлден кейін маған көзі түсіп кеткен Жалабай шал еңіреп жіберді:

— Ойбай, Балбак, айналайын, біздің көрген күніміз осы. Мынау екеуі қатар бастық болып отырғанда бізге күн жоқ. Қит етсек бас салып сабап, пышақтайды. Ойбай, ауданға сотқа шабамын, жіберіңдер, ойбай, жібер.

— Мұндайда ер болсаң намысқа шаппай көрші. Оның үстіне өзің, екі ауылдың бар өсек-аядың жіпке тізіп, артық-кемін есептеп отырсаң.

Айтбайдың өңі қуқылданып, түрі қашып кетті.

— Аға-ау, не болғанын байыппен айтсаңызшы,— дегеннен арыға бара алмай істі шиеленістіріп, насырға шаптырып алам ба дегендей тоқтап қалды. Шал оны әке-баба жеті пұстысынан бері біраз сыбап алып, айғайды үдете түсті. Шал ашуына қыбым қанғандай боламын ба, ішім ұнатып барады.

— Өлтір деп ағасын өзі жіберіп отырып көлгірсуін қара, аяр қатынға ұқсаған иттің. Бұл мына Көбек екеуінің ісің — Көбек те абыржып, телефон құлағына жармасып, ауданнан милиция, жедел жәрдем шақырды. Ішімнен ә бәлем, қалай екен деген жайым да бар. Туыскандарыма жаным ашып, жараға тұз сепкендей болып отырғанмен мен де қысыла бастадым. «Құтты қонақ келсе қой егіз табады, құтсыз қонақ келсе қойға қасқыр шабады» десе, мен келгенде қасқыр адамға шауып жатса бұдан өткен құтсыздық бола қояр ма екен. Әй өзім де осындай бір жолы болмағыр-ақпын. Енді бұдан кейін қысылмай көр. Өзің сағынып туған аулыңа қолың зорға тиіп пәлен жылда бір келсең, олар қызыл тақия киісіп, шу-шұрқан болып жатса, бұған қалай ренжімессің.

— Ойбай-ау, Балбак, сен әлі отырсың ғой, мына екеуін қаматпай. Мені сойған тура осы екеуі.— Оның артынан кірген жас жігіт те көмейі бостау, коштап қояды:

— Тура осы екеуі!— дейді ол. Ой, жігерсіз неме, дұрыстап айтпай ма екен деп қоямын, ішімнен.

Жедел жәрдем де, милиция қызметкерлері де мына иек астында он бес шақырым жердегі ауданнан сау ете түсті. Жалабайдың басы маңдай жағынан құйқа басталар жерден тілінгеннен артқы ұшы шүйдесінің оң жағына жетіпті. Екінші жара (тағы да тілінген) сол құлақтың үстінен басталып, тура оң құлақтың алдына жетіп тоқтапты. «Көз киелі деуші еді, құдай көзін сақтауын-

ай!» дегендей қалқайған құлаққа түк те тимепті, ашулы пышақ қалай қағып кетпегенін қайдам, өсек атаулыны тегіс естіп, біліп алайын дегендей қалқып орнында қалыпты. Мен өзім әйтеуір құлақтың амандығына қуандым. Бізге бәрін жеткізер құлақты қатты ардақтайтынды айтып жібере жаздап отырдым. Оның басындағы жарасы қосу белгісіндей болып шығыпты. Ал Жалабай өзі осы дәрігерлер ем-дом жасап жатқанда тағы бір айғайлап қойды.

— Ойбай, бұлар басыма ізнәк салды ғой. Әдейі істеді.

Мен қабағымды тарс түйіп алдым-ау деймін, Көбек те, Айтбай да жанұшырып бәйек болып жүр. Қоңырайысып қалдық. Аздан соң адам басын сойғыш Айтбайдың «ағасы» әкелінді. Адалбай ғой бұл. Адалбай десе Адалбай еді. Енді бұл да арамдана бастаған екен-ау, ә!

— Қалай болды, не масқараң бұл, өз ағанды өзін пышақтап,— деп Айтбай қатал келді. «Өз ағаң» деуін өтірікшінің деп жібердім кіжініп. Бірақ тағы да ішімнен айттым. Ал мына Адалбайды мен де жақсы білетінмін. Сонау бір жылдары ауданға барған атты ағайындардың ешқайсысы құлағынан тартып тұрғызғандай қу жетімдерді аттарының артына мінгестірмегенде, бұл солармен ұрсысып, өз атының сауырына қара тышқандай балалардың бұтын салаңдатып үшеуін салып келіп еді. Содан бүкіл ауылдағы балалар оны Адал аға деуші едік. Япыр-ай, заман өткен сайын, адам мінезі де өзгереді екен-ау! Енді міне, Қошқар мен Текенің тіресіне бұл да белшесінен араласып кеткен.

— Мен кінәсізбін,— деді Адалбек екі көзі менде, қатты ұялып тұрғандай.— «Алтын арық» бойындағы колхоз ағаштарынан үшеуін кесіп қойыпты. Соны неге кесесің деп атымды тебініп жанына жақындап едім, қалтасына қолын салды да, басын сипады, сөйтіп қапқан болып шыға берді. Мен жанына бармай, тұра қаштым. «Сендерді құртайын»,— деп айғай салды.

— Қой ондай өтірігіңді,— деді Айтбай.— Милиция тексерсін!

Мен екі дай болып жатқан ауылыма қанша сағынып барсам да аунап-қунап жата алмадым.

— Азар болса шал өлер, жаназасына қатысарсың,— деп қиылған бірге оқыған жолдасым, Жалабайдың ең жақыны Төлеуқұлдың сөзіне де тоқтамадым. Кеш ал-

дында аттанып кеттім. Күзгі кеш менің денемді тоңазытып, қоңырлау шығарып салды. Көбек пен Айтбай Жалабайды өздері жайратқандай үндей алмады, Көбек:

— Ұят болды-ау! Қап!— дей берді.

Ертесіне Жалабай ағама, ауруханаға кірдім. Шеңбер салған құдықтай басты тегіс шандып тастапты. Жәкем қатты көңілді, қарқ-қарқ күледі. «Қатырдым ба иттерді!»— дейді.

— Не болды, бұл не?— дедім шынымен.

— Отыр шырағым, осылардың қорлығы өтіп жүр еді. Ыңғайы келді. Енді Жасұланды председатель қоямыз!

Жалабай жайын тәптештей сұрасам ол бір ат арба сұрап алып отынға барады. Алысқа баруға ерінеді де, «Алтын арық» бойындағы колхоз әдейі тіккен ағаштарды кесе бастайды. Нақ осы кезде колхоздың жер қорышысы Адалбай келе қалады. Сонан кейінгісін ол өзі былай айтады:

— Сенен несіне жасырайын, шырағым. Мыналарды бір табаным салып алайын деп едім. Сол дөп келгенін көрдің бе? Оның үстіне сенің келетініңді біліп арқаланып та кеттім білем. Адалбай жаным келе бергенде қалтамдағы ұстарамды алып, өз басымды өзім тіліп-тіліп жібердім. Жан керек екен, батырыңа. Атын тебініп қаша жөнелді. Ат арбаға міне салып, қанымды сорғалатып тура кеңсеге мен де салдым. Қатырдым емес пе, иттерді. Зар иманы зәр түбіне кеткен болар.

Мен ойланыңқырап қалып, туысқаншылық райымнан тайып түстім. Жалабайды сынамақ болдым. Қараспанды жаудырдым-ай келіп.

— Ал енді Адалбайды бүгін соттайды. Бала-шағасы шулап қалатын болды. Кеше қамап тастаған. Қатыны мұндай жалақорлардың ішінде отырмаймын деп төркініне көшкелі жатса керек.

— Ойбай-ай, не дейді мынау. Мен оны соттасын деппін бе,— деп шал орнынан жігіттерше атып тұрды. Мен күліп жібере жаздадым.

— Құртайын деген өзіңіз ғой, жала жапқан.

— Сен қарағым,— деп жалынды шал,— өлерімнің шағында ақтық рет сұрағаным болсын, соны соттатпай алып қала гөр. Оны соттағанша мені соттасын. Анау милисаңа айт! Оны соттарын ойлап па, мынау қуарған бас!— Онсыз да жаралы басын қос қолдап екі шекесінен қойып-қойып жіберді. Менің бұл жолы күлкім келген жок, шалды шынымен аяп кеттім.

— Жарайды айтып көрейін,— деп қоштасып шығып кете бардым.

Кетерімде аудандық прокурорға бәрін айтып кеттім. Туысқан десе ерекше бұлкілдеп жүріп беретін екі бүйірімді Жалабай ағамша нұқып-нұқып қойып жазаладым. Көпке дейін көз алдымда қосу белгісі болып тілінген бауырымның бас терісі де, кейіннен өз басын өзі тоқпақтағаны да тұрып алды. Жауласуы да, дауласуы да, араздасуы да, татуласуы да оңай, ағаларымның қылығы қызық та болып көрінді. Шын жамандыққа бармайтыны суықтан келіп ыстық сорпа ішкендей ішімді жылытып та жіберді. Дегенмен бауырымның бас терісі кең-ау, ол тілуге де, күлуге де жетіп жатыр. Алғаш тарылып кеткенімен кейін кеңіп сала беретін кең құйқаға — бауырымның бас терісіне не жетсін деп ойладым. Па шіркін, көн терілі бауырым-ай!..

1971

ҮМІТ, ӘЛДЕ ДАЛБАСА

Адам үмітпен өмір сүреді. «Үмітсіз — шайтан», мен де нақ солай, бар өмірімді үміттенумен өткізіп келемін. Үміттен аулақтап көріне көзге дүниеде жоқ, жұртқа жек көрінішті құбыжық атақ алу жап-жақсы деп ойлап па едіңіз. Шайтан болудан құдайыңыз сақтасын. Бірақ менің сол үмітімнің өзі шайтан болуға айналды ма деп қорқамын. Өйткені ол көзіме бір көрініп, ырым алдырып, той-тойлатпай-ақ барады.

Менің машина мінетін үлкен сықиған бастық болуды ойлағаным қашан. Егер шынына келсем, мен сондай машипалы бастық болуды үйленгеннен кейін-ақ ескере бастағанмын. Оған түрткі салған да сол біздің үйдің шүйке басы — Ызбаркүлдің түрпідсі сөзі болатын. «Ойбай-ау, бізге машина міну қайда?», «Біз жаяуға жаралған адамның әйеліміз ғой» деген сөздер батырып арнайы айтпағанымен бүйіріме темірді қыздырып басып, қыздырып басып алғандай әсер ететін.

Менің соқтасы теріні тесе жаздап, талаурап тұрған шикандай тарынғанымды әйелім де сезді, енді ол басқа әнге басты. Әнге болғанда кәдімгідей шын ән шығарып алды. Үй ішінде екеуміз қалсақ-ақ әйелім қырылдауық

тамағын кенеп-кенеп алып, жартастан шыққан жаңғырықтай жаман даусымен соза жөнеледі:

Дүние, қудым сені жалықпай-ақ,
Судағы ұстатпайсың балықтай-ақ,
Біреуге мал мен басты үйіп беріп
Міреуді мойдың...

Әрине, жартысы ғана айтылған соңғы жолды мінгірлеңкіреп, басқы әріптердің бәрін «м-ға» айналдырып соза береді. Ол жолды айтқызбай-ақ сіздердің білгендеріңіз сияқты мен пақыр да сезіп, құйқа тамырым шымырлап отырады. Жанында жамбастап біреу жаныңды жанып қамшылап отырса, бұдан кейін кеуденді өрге айдамай көрші қане! Бұдан кейін бастық болуды ойламай көрші қане!

Бастық болғанда мен соншалықты бір «ішкен мас, жеген тоқ» немесе «ит басына іркіт төгілген» жерді іздеп жүрген жоқпын. Осы өзім істейтін чермет цехының бастықтығын аңдимын. Одан жоғарырағынан дәмепегенімнің де жөні бар. Үнемі тасы өрге домалап, аспандап жүрген, тәжірибелі өсеген жолдасым Қартабай «байқұс-ау, құлдың сүйген асын кім береді», одан да «кедейдің аздан байығаны жақсы» деп ақыл айтқаны бар емес пе. Көңіліме қона кетті. Оның үстіне бастан жасық жаратылған басым қайдан пысып кетіп, үлкен істі атқарармын. Өйткені әйелім тағы да қыңқылдай бастаған кезде өзімді бір сынап көріп едім, басшылықта болуға ұқсамайтын сияқтымын.

Сондықтан бастықтықтан ат-тонымды ала қашып, бір-жола қойғандай жайым бар еді; қоя алмадым. «Барғызбасың барғызбас» дегендей, менің де қойғызбасым қойғызбады.

Жарғақ құлағым жауыр болған соң қайтейін, болсам бола салайыншы десем, оның манақасы көп екен. Ол жөніндегі менің ақылшым, білгішім Қартабай ғой. Қартекем менің күнде бір кемшілігімді көрсетіп, тарыдай күнде талай көзіне шұқиды:

— Балбақ, сен бастық болғың келсе, алдымен амандасуыңды өзгерт, — деді.

— Қалай? — деймін мен оның сөзін аңғара алмай.

— Міне, міне, сенің екінші бір ұнамайтын мінезің де шығып қалды. Алдымен сен шапшаңдықты қой. «Қалай» демеуің керек. Екінші амандасқанда өтірік те болса сықылықтап немесе қарқылдап күліп ал.

— Қой, босқа күліп мені жың ұрып па?!

Қартекем жарылып кете жаздады. Жақ жүні үрпиіп, шекесі қызарып кетті. Енді пәле болды. Қартекелеп жатып зорға бастым. Ол қайта сөйледі:

— Сенің оңбайтын жерің осы. Ол болмайды дейсін. Сен болмайтынын білсең де үндемеуің керек. Сенің міндетің бас шұлғу, құптау.

— Ал жарайды,— дедім мен тайқып түсіп.

— Ал жарайдың не, үндемей отыруға саған болмай ма, қой сенен бастық шығарамын деп жүрген мен де оңбаймын.

Сілейіп қатып қалдым. Мұнымды Қартекем тіпті де ұнатпады. Жол үстінде әлденеге кездескен кірпідей дүрдііп алды.

Тіл-аузын қойып қалған адамдай бұның қалай, сілейіме, түк білгізбеуің керек.

Ішімнен Қартабайды сорлатып отырмын. Бұлай болса, сол цехтың бастықтығынан да бездім. Мынауыңнан он муфт жону әлдеқайда оңай ғой. Ой, құрсын бүйткен мансабы! Солай дегеніммен де Қартекем мені жанынан жарты елі тастамайтын болды. Енді не де болса сабақты соның өзінен үйренбек ойым бар. Қартекемді зерттей бастадым.

Маған алғашқы ескертпе амандықтан басталды ғой. Байқаймын Қартекемнің амандасуы үш түрлі болып келеді де, соларды кезектесіп адамына қарай қайталай береді. Ол мысалы «сәламатсыз ба?» деп алып, сойған түлкідей ыржиып жүріп береді. Немесе кенкілдеп, кейде рабайсыздықпен сықылықтап алады. Мұндай жағдайда оның күлкілі даусы шығады, о ғажап, бет-жүзі өзгермейді. Қателеспесем бұлай амандасатындары көбіне қызметі жағынан да, жасы жағынан да өзі тұрғыластары болса керек. Енді біреулерді көргенде жалпылдақ отындай алпылдап-жалпылдап кетпей (мен өзім сөйтемін ғой) сыздаусып шала піскен картоптай томырайып, не аузынан оқтау жұтқызып, сол мойнын күйездендіріп тұрғандай кекірейіп, иегін болар-болмас ізеп өтеді. Байқаймын алдыңғы амандасуы болмаса соңғысы қолымнан келетін түрі бар. Және мұның тағы бір оңай жағы мұндай амандасатындары өзінен төмен тұратындары-ау деп шамалаймын.

Осылай жүргенде амандасудың тағы бір бөтендеу, әрі қиындау жолын көрдім.

Демалыс күні болатын. Қартекем екеуміз Қөкбазарды жағалап келе жатыр едік, еңгезердей келбетті адам

кездесе кетті. Мен танымадым. Қартекем жанымнан доп-тай домалап барады. Ол әлгі адамның алдында бүгжиіп тұрғанын бір-ақ байқап қалғаным. Бала күнімде айдаһар лебімен тартқанда қоян өзі жүгіреді екен дегенді ертегіден талай естігенім бар еді. Қартекем де нақ сол ертегідегі қояндай кездескен кісінің аузына қойып кете жаздады. Сонан соң Қартекем әрбір сөз айтқан сайын әлгі кісінің біресе арғы жағына, біресе бергі жағына лыпын қағып шығып отырды. Айрылысарда әлгі кісінің қолын қысып, өзі күлкірне басқан адамдай бүкшиіп кетті. Нақ мынаны істеу үшін Қартекемді былай қойғанда, Асқар Тоқпаповтан ең аз болса төрт жыл сабақ алуым керек деп ойладым.

— Жаңағың кім, Қартеке?

— Көрші заводтың директоры, Қәкен.

Амандықтың бұл түрінің кімге екенін енді айтпасам да білген боларсыздар. Осынша өнердің барлығы менің қолымнан келер ме? Енді бар әурешілікті қоймақ болдым.

Нақ осы мансап іздеуімді қоймақ болған күні мені завод директоры шақырмасы барма. Білген ілтипатымды жасап оның алдына келіп отырдым. Ол орағытып цехтың жайын, жұмысшылардың халін сұрады. Кейбіреулерінің атын атап айтып отырды. Менің жағдайымды сұрай келіп:

— Сізді өзіңіз істейтін чермет цехына орынбасар қойсақ деген ойымыз бар,— деді.

Қартекем әбден үйретіп тастаған емес пе, үндемедім. Шынында үндемеуім керек пе екен, әлде «күп, рахмет» демекпін бе, анығын білмей сасып қалдым. Үндемей отырғанымды келіспеді деп біліп қалар ма екен деп те қыпылдап, қылпылдап барамын. Қөріне көзге басқа келген бақытты теуіп, құдайкең өзі айдап келген, жете алмай жүрген мансаптан айрылып қалар ма екенмін деп отырмын. Дегенмен жұрттың ішіндегісін білмесе басшы бола ма, көзін жамандық көрмегір, әлгі өзі арт жағын жөндеп жібергені:

— Ендеше оқасы жоқ, үндемеу келіскендіктің белгісі.

Міне, қызық! Мен бастық болатын болдым. Қазір-ақ Төлеуге, Ораққа жеткізіп, кешке тіпті жуып жіберсем бе екен, ә! Бәрінен де құлақтың тыныштығын айтсаңшы: Бір рахаттанып ұйықтайтын болдым. Қаңқу сөздер, шаншу сөздер бәрі де бүгіннен бастап пышақ кескендей ты-

йылады ғой. Бір уақыт кейде жиналыстарда қатты сөйлеп кеткенде «сен өсе алмайсың» «сен әлі бұл мінезіңмен он жыл мастер қалпыңда жүресің» деген жақындарымды сыртынан сөгіп-сөгіп алдым.

Нақ осы күні кешке қарай цехта кәсіподақ жиналысы болды. Менің жақсы жұмысымды да атап өтті. Бірақ дүниені өзім бүлдірдім. Цехтың бастығы Елеместің кейбір мінезін көзіне айтып, кішкене сынаңқырап алдым. Қайтейін сен де сөйле дегендей жұмысшылар маған да қарап қояды. Шыдамадым. Бірақ бұрынғыдай тереңнен салу қайда! Қалқыңқырап кеттім. Нақ сол бір сәтте Елемес мені бір кекетіп қалды:

— Сен осы жалақыны сынағаның үшін алмайсың ғой!

Қызып, қан дуылдап басқа шапшып тұрғанда оны тыңдайын ба, тағы Елеместі біраз жерге апарып тастадым. Жұмысшыларға менің сөзім ұнады білем, отыра бергенімде жан-жағымдағылар қолын ұсынып жатты.

Құдай тас төбеден қос қолдап тұрып ұрды. Таңертеңмен үйге Қартекем келіп жанымды алды. Түнімен ұйықтамай шыққан ба, қалай түсі әлем тапырақ.

— Енді менің жаныма жолаушы болма. Саған айтқан сөзімді басқалардан естимін. Аузыңа сөз тұрмайды.— Қартекем есікті тарс жапты...

Апырай, ә! Менен басқада құлақ, құлағы болғанмен Қартабайы жоқ қой шамасы. Қартекем білгенді неге басқалар білмейді екен, дүниедегі бар құпияны шамасы өзі ғана білетінін сезеді-ау! Керемет адамдар көп қой, шіркін, дүниеде!

Бәрінен де менің үмітімді айтсаңызшы. Директор сөйлескеннен кейін үрлеген местей қампайған көңіл сол қалпымен солмай тұрды. Бірақ күн ұзап, менің мансабым сағымдай бұлдырап бара жатқанға ұқсайды. Бәрін де шикан шыққыр тілімнен көрдім. Егер ол қышымай тыныш тұрғанда, кім біледі, ендігі цех бастығы болмағанмен соның майлы-күйелі столының шетіне жетіп қалатын едім. Өзіме де обал жоқ. Қартекем тілін алмаған жарты басқа не амал бар.

Жоқты сылтау етіп бір күні директорға кірдім. Ол менің мансап іздей келгенімді білгендей:

— Сізге коллектив қарсы көрінеді,— демесі бар ма. Міне, керек болса! Шығып алып, жат та ойла, Коллектив!

Қай коллектив? Жергілікті комитеттің құрамына сайланғаным бар. Онда бірауыздан-ақ өткенмін. Одан басқа басшылықтан әзір аманмын. Ең болмаса құдайсыздар ұйымының, қызыл крест қоғамының бастығы болып көрген жоқпын. Қызыл крест қоғамын Мақаң-ақ билетпейді. Сонда маған коллектив қалай қарсы болған. Мүмкін менің қарауымдағы шәкірт жұмысшы бірдеме деген болар. Онда сөз басқа. Әлде мен коллективті шатастырып алғанмын ба? Мүмкін коллектив деген цехтың бастығы шығар! Әй, әйтеуір шатасып біттім.

Кейде үміттеніп отырып, осы мансабым өспеуіне аты-жөнім, туған ортам кінәлі ме деп қаламын. Қоқыған бай, Жандай Теке, Абылдай хан атанған болсам әлде өсіп жүріп берер ме едім. Өйткені ондайлар сүрініп жығылып, аударылып түсіп-ақ, ертеңіне атқа қарғып мініп кете барады. Шамасы олар мапсапқа лайықты өнерді әбден меңгеріп алған-ау. Ал мен болсам үміт үзген жоқпын, үмітсіз шайтан, сондай пысықтардың өткен жолдарын зерттеумен жүрмін. Кейде үмітім жоғалып шайтан болып бара жатқандай да көрініп кетеді. Дегенмен әлі де үміттімін. Сонда мұным үміт пе, әлде далбаса ма, ол жағын өзім айыра алмаймын.

1966

СЫРҚАТ ӘЙЕЛ

Баққа бөленген әдемі қаланың ортасына салынған емхана бір көшені бір-ақ алып тұрады. Оның көше жағына қараған беті дәрігерлер науқас адамдарды қабылдайтын бөлмелер де, аула жақ беті ұзын зал. Ұзын залдың бойына қойылған отырғыштардың босы көп болғанымен қабылдау кабинеттерінің бәрінің алдында адам баршылық. Адамның ең көп отырған жерлері құлақ, мұрын, тамақ ауруларын, көзді, тісті қарайтын кабинеттер алды. Ұзын залдың ашпалы терезелерінің барлығы ашық. Осы ашық терезелерден таңертең соққан самалмен бір хош иіс келеді де, адам мейірін қандырмай жоқ болады. Сусап отырғандарға зор сабадан бір-бір тостағаннан қымыз беріп бір жайқар келіншек ізінше қайтып шығып кеткендей болып тұр. Жанға сая көктемнің лебі отырған науқастарға табылмас шипадай сезіледі. Самал тағы да, ессе игі еді деседі, отырғандар.

Залдың кіре беріс есігі кең ашылды да, денесіне жабыстыра тіккен қалың күрең қызыл көйлегі бар бір әйел көріне кетті. Ол есік жабылар—жабылмастан залдың оң жағына қарай тез басып жүріп берді. Осылай қарай бұрылуымен одан хош иіс бұрқылдап, терезеден келген лепке жарымай отырғандардың мұрнын жарып жібере жаздады. Ол құлақ, мұрын, тамақ ауруларын қарайтын кабинет алдынан аяғындағы өкшесі дірілдеген жылтыр қара туфлин шажамайын шиқылдата, екі қолын артына лақтыра тастай сыпыртып өте шықты. Құлақ, мұрын, тамақ ауруларын қарайтын кабинет ең түкпірде еді. Бұдан былай кабинет жоқ болса да ол өтіп барып бұрыштан кілт бұрылып, қашаған қуып үйренген қысыр биедей өкшесінен қайтты. Туфлин шиқылдатып бері жүрді. Екі құлағын кезек басып шыдай алмай шеткерірек отырған орта жастағы Ерекеңнің беті тыржың ете түсті. Оған жалғас отырған қартандау әйел де татып кеткен айран ұрттап алғандай мұрнын тыжырып, бет-аузын қатпарландырып, аузын ырсыта қойды. Көзі әлгі әйелде.

Әйел отырғандарды хош иіске бөлеп, олардың тура ортасына келіп тоқтады да:

— Соңы кім?— деді өзінен-өзі күліп. Неге екені белгісіз оның оң жақ езуі жоғары көтеріліп, аузы қисайып кетті, керқзылдап жаққан далабы екі құлағына аз-ақ жетпей тұрды.

— Мен,— деді шетке жаңа келіп отырған әйел сыпайы ғана.

— Мен сізден кейін,— деді де әлгі әйелдің оң жақ езуі тағы қисая берді. Оң жақ езу көтеріліп, әдемі қыр мұрыны оң жағына қисайып, оң жақ көзінің алды, арты әжімденіп, көзі шапыраштанып қалды. Керқзыл езулер тағы да екі құлаққа жете бергенде ең-ең-ең негізсіз, қисынсыз күлкі шығып барып тоқтады. Бұл жолы оң жақ езу жоғары әжептәуір көтерілгендіктен әйелдің ақыл тісінің алтын екенін отырғандардың бәрі де көрді.

Әйелге отырғандар ығысып орын ұсынды. Ол орындыққа бір қырындап отырмақ болды. Сыптай етіп, жабыстыра тіккен түймелі қызыл күрең көйлек оның отыруына қарсылық білдіргендей тырсыып, икемге зорға-зорға келді.

— Әй, осы көйлектен көрген қорлығым-ай, таңертең салқындау болған соң киіп шыға салып едім,— деп әйел сықылықтай күліп алды. Бірақ оның күлкісі тырысып-бырысып отырған науқас адамдардың арасынан қоштау-

шысын таба алмай, жалғыз, ерсілеу естілді. Оның күлкісі естілгенде анау шеттегі құлағы ауырып отырған Ерекеннің танауы тағы тыржың ете қалып, сол құлағын қоя салып, оң құлағын басты. Оның күлкісін ұнатпай қалды ма, әлде білгісі келді ме, Ерекеннің жанына тақау отырған қартандау әйел:

— Қай жерің ауырады, келін?— деді.

— Ибай, келіні несі, қызым деп сөйлемейсіз бе!— деді де, ол сауалды жауапсыз қалдырды. Сонан соң іле жанындағы әйелге бұрылып:

— Мына бір құлағымның,— деді ол, оң құлағын ұстап,— сырғалығы ауырып жүргені. Мына бір сырғасы құрғыр да басып бара ма, қайдам. Соны дәрігерге көрсетейін деп едім.

Ол қолын құлағынан ала бергенде алтындаған үлкен дүмбір сырға екі құлағын басып, шайқалақтап кетті. Отырғандарға ауру нақ осы сырғада тұрғандай көрінді.

Аздан кейін ол орнынан тұрып, көз одан тіс ауруларың қарайтын дәрігерлерге де кезек қойып келуге жөнелді. Содан жарты сағат өткенде қайта оралды, әрі самбырлай сөйлей келді.

— Женгей, біреу келсе, артымда бір адам бар деп айта салыңыз, мен үйге барып келе қояйын, ыстықтап, қапалап барамын.

Женгей өзінің тамағымен әуре. Оған жауап та берген жоқ. Ал оның есесіне кезек қоюшы да кезегімнен айрылып қаламын-ау деп қадағаламай-ақ, жауап алмай-ақ жылтыр қара туфлиді шикылдата басып, тартып кетті. Оның аяғынан шыққан шикыл отырғандардың самайына біз сұғып алғандай, қабақтарын тыржың-тыржың еткізді.

Күн көтеріліп, үйдің ішінің ауасы жыли бастады. Қызарған күн мен далаға да жан кірді. Ашық тұрған терезенің бәрінен әлдеқалай әдемі жасыл ала көбелек кіріп, далбалақтап, зал ішін тегіс аралап шықты. Шешелерімен емханаға ере келген бір-екі бала қалпақтарын ала, тұра ұмтылып еді, шешелері етектерінен басып, отырғызып қойды. Жасыл ала көбелек қалбалақтап, есікке таман барғанда, іштен ашылған кабинет есігіне соғылған көбелекті үшінші бір бала қалпақпен ұрып алды.

— Мына бір көбелек те емделуге келген бе?— деп қалды біреу езу тартып.

— Мұнда жынды көбелектер де келеді,— деді Ерекен ызалы күлкімен.

Сәлден кейін жаңағы әйел тағы келе жатты. Бұл тура

жанағы өлген көбелекті жоқтатқысы келмегендей, үлдірек гүлді жасыл жібек көйлек киіпті. Екі қолы иығына дейін, мойыны жауырынына дейін жалаңаш. Күн аптабы осынша желең киіндіретін ыстық болмағанымен мұның екі өкпесінен қысып, дем алдырмай келе жатқандай. Тіпті әп-сәтте басы да өзгеріп кеткен. Шашын дудыратып бос тастаған да, оған бір гүлді қиықша орамалды түйрей салған. Аяғы да басқаланып, біз өкше, біз тұмсық аппақ туфли киген. Қадандаған жүрісінен көйлегінің етегі делбеңдеп, шашы жалпылдап барады. Тұп-тура жанағы көбелек.

— Қай бала қалпағымен соғып алар екен,—деп ойлады Ерекең ол отырғандарға жақындай бергенде.— Әсіре қызыл тез оңар, қалбалақтаған жынды көбелек өстіп жүріп отқа түсіп кетпесең жарар...

Жасыл ала көйлек жақындай бергенде осы жерге жаңа ғана келіп, кезек ұстаған жігіт: «О, Беке, сәлаMATсыз ба?»—деп орнынан атып тұрды. Беке дегенді естіп әйелде де осындай ат болады екен деп жұрт бір-бір қарап қойды.

— Аман. Өзіңіз де сәлаMATсыз?—деп әйел құбылып, тіпті сызылып қалды.— Ғапу етіңіз, мына емханаға келгендегі нашар түрімді көрдіңіз, алау-далау болып, мына бір жаман көйлекті кие салып ем. Емханада таныс кездесе қояды деп ойламап едім.— Әйел ыржиып, сықылықтап күліп, әрі мүләйімсіп, оң жақ езуін көтеріп, алтын тісін жылтыратты. Баттастыра опалаған ақ құба өңі біресе далап жаққандай қызарып, біресе күлбеттене қуарып түрлі өзгеріске енді. Оның киімі, құбылысы жаңа ғана осы жерден ұшып өтіп, балалар қалпақпен соғып алған көбелекті аңғартқандай.

— Жоқ, жоқ, олай деменіз, сіз кәдімгі көктем күнінің көбелегіндей құлпырып тұрсыз. Өзіңіз бұрынғыдан да жасаңғырап кеткенсіз.— Әйелдің көзі күлмендеп сәл төмен қарады. Құлағындағы дүмбір сырғасының шайқалақтағанындай, әйел қипандап, қиқандап кетті. Ол тағы да мақтау сөз айтар ма дегендей үміт те етті, жігіт құрғыр сөзге сарандық жасады, одан әріге бармай титықтап қалды. Тіпті ол мақтауды әйелдің қатты ұнатқаны, тағы да бірдеме айтар ма екен деп тосқаны сонша «тағы бір-екі сөз айтсаңшы» дей жаздап, отырғандар да қопандап, қопандап қозғалысып кетті. Жігіт одан әрі жай амандық сұрасып бара жатыр еді, әйелдің өзі әңгіменің бетін өзіне қарай бұрып әкетті:

— Мына бір көйлекті салқын бола ма деп тіктіріп едім, ұнаспайды.

— О не дегенің, Беке. Сіз жаңа шыққан жауқазындай желбіреп тұрсыз. Гүлге қонған көбелек сіздің жаныңызда әдемі емес.

Әңгіменің беті жана түзелген сияқты. Нақ осы кезде отырғандардың біреуі:

— Келін, сіздің кезегіңіз келді,— деді.

— Сіз кіре беріңіз, мен сонан соң...— дей салды келін. Әңгіме кішкене қызып, өткен-кеткен айтылған соң жігіт асығыс орнынан тұрды.

— Айып етпеңіз, курортқа барайын деп, соған дәрігерлерге тегіс көрінуім керек еді. Енді көз дәрігеріне барайын.

Жасыл ала көйлек те асығыс тұра келді.

— Онда жүріңіз, мен де соған баратын едім. Мына көздерім жаз шыққалы бері қаратпай жүргені, соған бір кара әйнек алуым керек еді.— Әйел бастап жүрді. Оның өкшесінің дыбысы тық-тық етеді. Ол дыбыс аурулардың шекесін құрыстырып барады.

— Соны кім? Менің кезегім өтіп кеткен екен, жарайды, Ақан, мен сізден кейін-ақ бола салайын. Сіз отыра тұрасыз ғой. Күн кешкіріп келеді. Мен үйге барып келе қояйын.— Оң жақ езуін көтерем дегені ме, әйел оң жақ көзін қысып қалды, ін аузынан көрінген суырдай алтын тіс жылтың етті.

Жігіт «жарайды, жарайдыдан» артық сөзге бармады. Әйел тық-тық басып, тіс дәрігері жаққа қайқаңдап барды да, оның алдындағы шоғырланғандармен бірер ауыз тілге келіп далаға бет түзеді.

Түс ауып күн екіндіге таянып барады. Емхана есігінен кірген қан қызыл көйлекті әйел оңға бұрылып, қолын артына көбірек сермей, құлақ, мұрын, тамақ ауруларын қарайтын кабинет алдына бір соғып, көз дәрігеріне келді. Одан тоқтамай тіс дәрігерінің кезегін күтіп отырғандарға жетті. Бұл кезде Ақан тіс дәрігеріне көрініп, кабинеттен шығып келе жатыр еді.

— Япыр-ау, Ақан, сіз тіс дәрігеріне көрініп үлгіргенсіз бе?

Ақан жаңа таныды. Алдында тұрған бағанағы өзінің «Бекеңі». Тіпті басқа. Бағанағы жасыл ала көйлек жоқ, қан қызыл жібек киген, шашын тас төбесіне тікелейткіп түйіл тастаған. Дүмбір сырғаның орнына құлаққа жабысып тұратын қызыл қоңыздың суреті. Қолында торлап

каучуктен тоқылған қызыл қапшық. Аузын да... Қысқасын айтқанда, басынан аяғына дейін батар күндей қыпқызыл. Ақан таңырқап қалды. Қалай өзгеріп кеткен? Жаңа ғана жап-жасыл көбелек еді, енді қырдың қызыл түлкісіндей жайнауын! Пай-пай, Бекең-ай!

— Я, я, үлгіргенім. Сіз көз дәрігеріне бардыңыз ба?— деді Ақан сасып қалып.

— Жоқ, кезегім өтіп кетіпті. Көзден өлетін емеспін, Ақан. Мына бір тісім зырылдап жел тигізбей тұрғаны. Алдымен соны қаратайын деп ойладым.—Ол ыржия қойды да, аяғында сықылықтай жөнелді.

— Я, я, атай көрменіз, бәрінен де тіс ауруы жаман, тісіңіз ауыра көрмесін! Соған көрінгеніңіз дұрыс,— деп Ақан далбарақтап шынымен сөйледі. Ақан жылыстап кетпек болды. Нақ осы кезде саусағын салалап, сол қолын құлаштай сермеген Бекең Ақанға бұрылды.

— Күн болса кешкіріп қалды. Бір күнге өлмеспін. Мен де ертең-ақ келсем. Оның үстіне жұқалау киініп келіп едім, кешкі салқынға ұрынып қалып жүрем бе деп тұрмын.

Бекең Ақанмен қабаттаса далаға беттеп бара жатты. Отырғандар танданып қалды.

— Ертеден кешке дейін дәрігерге келіп, біріне кірмеген бұл әйел кім?— деп сұрады тіс ауруынан ұрты ісіп кеткен ер адам.

— Соны танымаушы ма едіңіз, кәдімгі қалаға белгілі Бекбике деген осы ғой.

— Сырқат әйел ғой,— деді күліп бір жігіт.

Жұрт Бекбикенің ізінен көз алмай қадалып қалды. Ол шерменде ешнәрсе білмей кердеңдей басып бара жатты. Терезеден түскен күнмен шағылысқан қызыл көйлек сол батар күндей қызарандап барып көзден ғайып болды.

1960

ӨГІЗ ҚАРА КҮШІМ БАР

Көшенің бұрылысынан өте бергенімде шап беріп сол қолымнан біреудің ұстай алғаны. Жаздың күні болғандықтан, басымда ондатр құлақшыным болмағандықтан қорқа қойғаным жоқ. Бірақ қатты тартынып қалдым. Алдымда тұрған жанды құбыжық салдыр-салдыр ете түсті. Сасып қалып: